

De verpachting van de tienden in Berbroek in de achttiende eeuw (1725-1787)¹

Rombout Nijssen & Barbara Vandionant

Tot de zogenaamde feodale rechten die in onze streek afgeschaft werden door de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving in 1795 en 1796, behoorde ook het recht op tienden. Tot dan toe waren de meeste landbouwgronden in onze dorpen en steden tiendplichtig. Dat betekent dat iemand, een persoon of een organisatie, recht had op 10 %, of één tiende van de oogst van die gronden. In de achttiende eeuw waren die tienden over het algemeen in het bezit van grote kerkelijke organisaties. De abdij van Herkenrode bijvoorbeeld, maar ook de abdij van Sint-Truiden, het stift van Munsterbilzen, het kapittel van Tongeren en de kapittels van Maastricht bezaten tiendrechten in verschillende dorpen.

Niet alle gronden op het territorium van elk dorp waren tiendplichtig. Met name de gronden in de dorpskern, waar de huizen en boerderijen lagen, met de daar bijhorende weiden, waren niet aan het tiendrecht onderworpen. Ook de gebieden die in de vroege middeleeuwen nog niet in cultuur gebracht waren, de heidegebieden, de bossen en de beemden, waren in de achttiende eeuw in een aantal gevallen niet met tienden belast.

Het recht op de tienden moet vrij letterlijk genomen worden. De tiendenaar had recht op één tiende van de oogst. Wie bijvoorbeeld graan gezaaid had, bond het graan bij de oogst op in schoven, en zette die schoven in hopen van tien. Nadat het graan gemaaid en opgebonden was, had de tiendenaar een in het gewoonterecht vastgesteld aantal dagen de tijd om uit elke hoop van tien schoven één schoof te kiezen en die naar zijn eigen tiendenschuur te vervoeren. Nadat de tiendenaar langs geweest was, en het zijne had ingeschuurd, mocht ook de boer zijn vruchten naar zijn schuur voeren. De tiendenaar mocht overigens niet onbeperkt wachten met zijn schoven van het veld te halen. Onweer kon immers ook de in schoven

¹ Deze bijdrage is gebaseerd op de inhoud van een omslag met verscheidene stukken betreffende de verpachting en de inning van de tienden in Berbroek in de achttiende eeuw. De omslag maakt deel uit van het kerkarchief van Berbroek. Hij wordt bewaard in het Rijksarchief te Hasselt en kan daar in de leeszaal geraadpleegd worden als nummer 11 van het *Oud kerkarchief van Berbroek*.

opgebonden oogst nog schaden, en daarom was het aantal dagen dat de boeren op de tiendenaar moesten wachten, beperkt. Voor de boeren kwam het er op aan de tiendenaar niet meer dan 10 % van de oogst te laten. Om te voorkomen dat de tiendenaar uit elke hoop een schoof zou kunnen halen die dikker was dan de andere, bekwaamden de binders die het graan in schoven bonden zich in de kunst om elke schoof precies even dik te maken.

Aan het bezit van de tienden in een bepaalde plaats waren dikwijls ook verplichtingen verbonden. Die verplichtingen verschilden van plaats tot plaats. Een veel voorkomende verplichting voor de tiendenaars was het doorstorten van een deel van de opbrengst aan de pastoor van het dorp in kwestie. Dat deel voor de pastoor was meestal één derde van de tienden. Voor de meeste pastoors vormde hun aandeel in de tienden het belangrijkste onderdeel van hun inkomsten. Er van uitgaande dat de tienden werkelijk 10 % van de opbrengst van de landbouw in een dorp bedroegen, dan betekende één derde daarvan nog altijd 3,3 % of één dertigste van de opbrengsten.

Tienden konden geheven worden op alle veldvruchten. Zodra een perceel in een tienden-gebied lag, had de tiendenaar recht op één tiende van de opbrengst. De aard van de vruchten op dat veld speelde daarbij geen rol. Het grootste deel van het akkerareaal werd jaarlijks met graan bezaaid, en leverde dus graantienden op. Waar de beemden tiendplichtig waren, werden hooitienden geïnd. Waar ook heidegrond, of de wegkanten tot het tiendplichtige gebied hoorden, daar hadden de tiendenaars recht op 10 % van de opbrengst daarvan. Aangezien de heide en de wegkanten vooral dienden voor de voeding van de kudden schapen die er op geweid werden, haalden de tiendenaars lammertienden op: één lam op de tien van elke kudde kwam hen toe. Plaatselijke gewoonteregels regelden precies hoe die lammertienden geïnd werden. Op sommige plaatsen had de tiendenaar pas recht op een lam als er in een kudde tien lammere waren geboren. Elders gold zijn recht al vanaf het zesde lam.

Bossen hoorden niet altijd tot het tiendengebied. Waar dat wel het geval was, had de tiendenaar recht op één tiende van hun opbrengst. Bossen leverden in de regel drie producten op. Jaarlijks kon er dun snoeihout gewonnen worden, dat in mutsaarden samengebonden werd en dat diende om de broodovens heet te stoken. Het dikkere hout van elzen, essen, berken en hazelaars werd om de vijf à zeven jaar gezaagd om tot brandhout verwerkt te worden. De stronken liet men daarbij staan. Zij gaven vanaf het volgende voorjaar nieuwe scheuten, die dan na vijf à zeven jaar weer gekapt konden worden. De recht groeiende eikenbomen liet men staan en doorgroeien tot zij als timmerhout konden dienen.

De bezitters van de tienden inden die niet altijd zelf. In Berbroek kwam de opbrengst van de tienden voor twee derden aan de abt van Sint-Truiden toe, en voor één derde aan de pastoor

van Berbroek. De pastoor liet zijn aandeel meestal zelf ophalen, om het naar zijn eigen schuur te brengen. Iedereen had destijds immers een graanvoorraad nodig, om die te (laten) dorsen en hem vervolgens in de loop van het jaar in functie van zijn verbruik te laten malen. De abt van Sint-Truiden inde echter in zoveel dorpen de tienden, dat de opbrengst daarvan veel groter was dan wat er in de abdij verbruikt werd. Zijn aandeel in de tienden van Berbroek werd jaarlijks aan de meestbiedende verpacht. Op die manier was de abdij verzekerd van een jaarlijks inkomen in geld, en bleef zij verlost van het werk dat te pas kwam aan het ophalen van het graan, het opslaan ervan, het dorsen, en uiteindelijk de verkoop van het uitgedorst stro en van het graan. Sommige pastoors gaven er ook de voorkeur aan de tienden te verpachten. Wellicht kochten zij het meel dat zij zelf nodig hadden voor hun eigen gebruik in een plaatselijke molen. Door hun graantienden te verpachten, voorkwamen zij dat zij zelf een deel van de opbrengst van de akkers van hun parochianen moesten weghalen. Vooral in jaren waarin de oogst tegenviel, moet het ophalen van de tienden immers moeilijk te combineren geweest zijn met een succesvolle pastoraal.

In de achttiende eeuw was het hele grondgebied van Berbroek, uitgezonderd de dorpskom en de tuinen bij de huizen tiendplichtig. Met het oog op de verpachting, de inning en de verdeling van de opbrengst van de graantienden tussen de abt en de pastoor, was het dorp verdeeld in zes *gangen*. Volgens een toerbeurt kregen de abt en de pastoor jaarlijks de opbrengst van de graantienden in respectievelijk vier en twee van de zes *gangen*. De *gangen* waren per twee gekoppeld: de *Geuskensheuf* en de *Herkkant*, de *Herlestraet* en de *Zoelganck* en de *Hoeve* met de *Reisbeeck*. In 1777 inde de pastoor de tienden van de *Hoeve* en de *Reisbeeck*, in 1778 inde hij de graantienden in de *Herlestraet* en de *Zoelganck*, en in 1779 vielen de graantienden van de *Geuskensheuf* en de *Herkkant* aan de pastoor toe.

Een fragment van een verpachtingsovereenkomst uit 1725 leert dat abt Maurus Van der Heyden op 11 juni van dat jaar *de gewoonelijcke thiende van graenen, haudt, lammeren, hoije etc. gelegen tot Berbrouck*, die hem en zijn klooster toebehoorden, voor zes jaren verpachtte aan Jan vande Voordt, Jan Sardon, Govaert Pansius en Willem Maris. De termijn van zes jaren was half maart 1725 begonnen en zou lopen tot half maart 1731. De pachters zouden de abt vanaf 1726 jaarlijks op Onze-Lieve-Vrouw Lichtmis (2 februari) in de abdij van Sint-Truiden 500 gulden Brabants en 12 pond was betalen, om vervolgens tegen uiterlijk half maart het saldo te voldoen. Het pachtcontract stipuleert voorts dat de pachters of aannemers van de tienden de tienden *in hun volle omvang* moesten bewaren: zij moesten er met andere woorden voor zorgen dat alle tienden die de abt in Berbroek toekwamen daadwerkelijk geïnd werden, en dat er geen door onachtzaamheid verloren gingen. Voorts moesten de pachters op hun kosten *eenen pertinenten thiende boeck der uijterste paelen met nieuwe regenoten* laten opstellen en dat aan de abt bezorgen. Blijkbaar beschikte de admi-

nistratie van de abdij graag over een actueel overzicht van de terreinen waarop de abt en de abdij hun recht op de tienden konden laten gelden. Tegenwoordig maakt zo een tiendenboek van Berbroek geen deel meer uit van het archief van de abdij. Destijds bestonden er geen kadastrale nummers, en percelen werden geïdentificeerd door de belendende eigenaars of *regenoten* op te sommen. Overzichten die op die wijze waren opgesteld verloren geleidelijk aan hun nauwkeurigheid, doordat percelen door erfenis of verkoop in het bezit van nieuwe bezitters kwamen. Na verloop van enkele tientallen jaren moest zo een overzicht noodzakelijkerwijs door een nieuw vervangen worden. Het pachtcontract liet de mogelijkheid open om deze verplichting af te kopen voor 50 gulden. Meer gegevens bevat het fragment uit 1725 niet meer.

Het dossier in het *Oud kerkarchief van Berbroek* bevat een vollediger verslag van de verpachting van de tienden in 1743. Op 15 juli 1743 verpachtten abt Amandus vander Eycken en pastoor Jadoul voor notaris Arnold Derwa samen de graantienden van de komende oogst. De verpachting gebeurde ten meestbiedende en in het openbaar. Waar de verpachting doorging vermeldt het verslag niet. Voordat het bieden begon werden nog de vijf *conditien ende voorwaerden* voorgelezen waaronder de tienden verpacht werden.

De eerste *conditie* hield in dat de tiende werd uitgegeven *ten eyseren pacht*, voor een onveranderlijke pacht met andere woorden. Enkel hagelslag en heirkraft - niet te voorziene omstandigheden - konden aanleiding geven tot een vermindering van het te betalen pachtbedrag. Indien de oogst na de verpachting van de tienden door hagelslag of ten gevolge van een geval van overmacht vernield zou worden, dan kon de pachter verzoeken het te betalen bedrag in verhouding tot de schade te verminderen. Hij moest daarvoor de verpachters binnen de 24 uur van de schade op de hoogte brengen. Zij zouden dan op kosten van de tiendenpachter deskundigen ter plaatse sturen om een verslag op te stellen over de schade. Op basis van dit verslag zou dan een eventuele korting op het pachtbedrag vastgesteld worden.

De tweede *conditie* van de tiendenverpachting was dat de tiendenpachters het volledige pachtbedrag voor Kerstmis moesten betalen. Twee derdedelen van het bedrag moesten zij in Sint-Truiden in de abdij betalen, en één derdedeel moesten zij aan de pastoor van Berbroek betalen.

De derde *conditie* bepaalde dat de pachters boven het pachtgeld voor iedere tiendengang nog 15 gulden *conditie geldt* moesten betalen. Dit bedrag moest *aenstonts* betaald worden, 10 gulden aan de abt en 5 gulden aan de pastoor. Daarboven kwam nog 1 gulden voor iedere tiendengang voor de *domestiecken* van de abt en vier gulden voor iedere tiendengang aan de notaris die de openbare verpachting leidde, *voor vacatie, opstellen en hauden deser conditiens*.

De vierde *conditie* legde vast dat elk bod minstens 5 gulden hoger moest zijn dan het voorgaande. Elke bieder moest ook een *goede en suffisante* borg stellen, waaraan de verpachters bij wanbetaling het bedrag dat hen toekwam konden verhalen. Zowel de tiendenpachters zelf als hun borgen zouden met heel hun bezit instaan voor de stipte betaling van het geboden bedrag. Indien het pachtgeld niet tijdig betaald zou worden, dan hadden de verpachters het recht de roerende goederen van de pachter en van zijn borg zonder meer te laten aanslaan en er het verschuldigde bedrag op te verhalen. In geval de waarde van hun roerende bezittingen niet volstond, en ook de onroerende goederen van de pachter en zijn borg moesten aangesproken worden, dan kon dat door voor de bevoegde rechters te procederen via een verkorte rechtsgang van veertiendaagse zittingen, die ook tijdens het gerechtelijk verloop zou door lopen.

De laatste *voorwaarde* hield in dat de tiendenpachters de tiende moesten *invoorderen ende collecteren soo weyt ende breedt als de selve haer is uytspreydende*. Daarmee werd bedoeld dat de tiendenpachters verplicht waren alle graantienden waarop de abt en de pastoor in Berbroek recht hadden, ook daadwerkelijk te innen. Zij mochten er geen laten verloren gaan. Wanneer door onachtzaamheid de tienden op bepaalde percelen niet of onvolledig zouden geïnd worden, dan kon dat immers een precedent vormen. Het niet innen van de tienden gedurende een vijftal jaren kon genoeg zijn voor de bezitters van die landerijen om daarna de bevoegdheid van de abt en de pastoor om daar alsnog tienden te heffen voor de schepenbank of voor de bisschoppelijke rechtbank van de officiaal aan te vechten.

Na het voorlezen van de condities, die door de omstaanders *stilswijgens geaccepteert* werden, kon het bieden van start gaan. De eerste gang, de *Hoeve*, werd voor 160 gulden verpacht aan Jeroen Haesevoets van Berbroek. De pastoor van Berbroek stelde zich voor hem borg. Henrick Schoofs van Spalbeek pachtte de graantienden van de *Reijsbeeck* voor 180 gulden, waarvoor Christiaan Thoelen van Stevoort zich borg stelde. Schoofs pachtte voor 280 gulden ook de graantienden van de *Herkkant*, waarvoor pastoor Hannosset van Stevoort zich borg stelde. Peter Byns van Berbroek bracht het hoogste bod uit op de graantienden van de *Geskensheuf*. Hij bood 180 gulden, waarvoor Henrick Berden van Berbroek zich borg stelde. De graantienden van de *Herlestraet* werden ook door een inwoner van Berbroek gepacht: Walter Vandenvoort had er 205 gulden voor veil, en Jan Sardons stond borg voor hem. Vandenvoort bracht ook het hoogste bod uit op de tienden van de *Zoelgang*. Hij bood er 215 gulden voor en dezelfde Jan Sardons stelde zich daarvoor borg.

In totaal brachten de graantienden de abt en de pastoor in 1743 1220 gulden pachtgeld en 90 gulden *conditiegeld* op, samen 1310 gulden. Daarvan was twee derde of 873 gulden en 7 stuiver voor de abt en één derde, of 436 gulden en 13 stuivers voor de pastoor. De knechten

of *domestiecken* van de abt mochten onder elkaar 6 gulden verdelen, en notaris Arnold Derwa had door het leiden van de verkoop en het opstellen van de verpachtingakte 24 gulden verdiend.

Van 1743 tot 1756 hield de pastoor van Berbroek nauwkeurig bij welke bedragen de pachters van de graantienden in zijn parochie betaalden. Van 1757 tot 1761 zijn de bewaarde cijfers minder volledig. Dankzij pastoor Groeven, die in 1777 het herdersambt over Berbroek opnam, zijn we goed ingelicht over de opbrengsten van de verpachtingen van de graantienden door de abt van 1777 tot 1787. Voor de periode 1777-1786 noteerde hij ook wie de pachters van de graantienden waren.

Jaarlijkse pachtopbrengst van de graantienden, per tiendengang:²

	Hoeve	Reijsbeeck	Geskensheuf	Herkkant	Herlestraet	Zoelganck
1743	160	180	180	180	205	215
1744	116	192	156	228	195	195
1746	155	165	210	325	200	165
1747	175	210	215	375	225	210
1748	225	245	200	335	215	225
1749	200	175	?	260	195	205
1750	110	245	190	350	220	235
1751	205	145	170	200	220	205
1752	245	175	190	205	230	215
1753	170	230	150	230	?	?
1754	195	200	155	230	160	155
1755	195	235	200	230	210	175
1756	150	150	195	200	210	215
1757	?	?	?	?	270	285
1758	200	200	?	?	200	200
1759	225	230	185	270	210	260
1760					225	270
1761			175	280		

² In 1743 bedroeg het *conditiegeld* bij de openbare verpachting van de graantienden 15 gulden per gang, waarvan 10 voor de abt en 5 voor de pastoor. Vanaf 1777 bedroeg het *conditiegeld* voor de vier gangen van de abt 20 gulden per gang per jaar. Vanaf 1777 inde pastoor Groeven zelf de graantienden in de gangen die hem toekwamen.

De verpachting van de tienden in Berbroek in de achttiende eeuw (1725-1787)

	Hoeve	Reijsbeeck	Geskensheuf	Herkkant	Herlestraet	Zoelganck
1777			200	230	230	225
1778	210	235	215	295		
1779	200	235			210	260
1780			950			
1781	280	395	275	380		
1782	295	280			390	400
1783			295	400	350	400
1784	300	405	320	540		
1785	320	420			305	445
1786			320	450	425	455
1787	1225					

De cijfers geven aan dat de prijs die voor elke gang geboden werd van jaar tot jaar erg kon verschillen. De pachters baseerden hun bod niet alleen op de grootte van de tiendengang in kwestie. Zeker zo belangrijk was de stand van het graan op het ogenblik van de verkoop. *In dit jaer stonden de granen, soo coren als haver en boeckweijde wonder schoon*, noteerde de pastoor in 1781, als verklaring voor het feit dat er dat jaar door de tiendenpachters van de abt meer dan een derde meer betaald werd dan het voorgaande jaar. In 1725 werden de tienden op 11 juni verpacht, en in 1743 op 15 juli. In juni konden de pachters zich wellicht al een concreet beeld vormen van wat de oogst zou bieden. 15 juli was - in de tijd dat het graan gemaaid en met gevulde aren naar de schuur gevoerd werd - vlak voor de oogst. Op die datum zagen de pachters heel concreet hoeveel de graantienden hun zouden opbrengen. Een tweede element waarmee de pachters rekening hielden was de verwachte prijs van het graan op de markt. In jaren van tegenvallende oogst lag de prijs per vat hoger. Indien de oogst in een slecht jaar in één of ander veld er door omstandigheden toch veelbelovend uitzag, kon dat de geboden prijs flink aanzwengelen. Het derde element waarmee de pachters rekening hielden was de graansoort die er geteeld werd. Voor een vat koren of rogge kregen zij in de verkoop immers meer betaald dan voor een vat haver. Die drie factoren samen kunnen verklaren waarom in 1743 voor de graantienden van de Hoevegang het minst geboden werd, terwijl in 1752 voor die gang het hoogste bod werd gedaan. Stijgende graanprijzen verklaren waarom er in 1777 voor de graantienden van Geskensheuf, Herkkant, Herlestraet en Zoelganck samen 885 gulden werd geboden, en in 1786 bijna het dubbel: 1650 gulden.

In de regel werd elke gang aan een andere tiendenpachter verpacht. In 1780 ging dat anders, en pachtte één consortium van drie personen - Henricus Landsteen, Arnold Liefsoens en Claes Vandepoel - de tienden van de abt. In 1778 bracht Arnold Liefsoens het hoogste bod

uit op twee gangen, in 1779 wist Henricus Landsteen er twee te pachten en in 1786 pachtten Claes Vandepoel en Arnold Liefsoens twee gangen. De stijging van de graanprijzen in de jaren '80 van de achttiende eeuw viel samen met een ander fenomeen: in 1782 werden de graantienden in twee gangen niet meer door één enkele pachter, maar door twee vennoten gepacht. Vanaf 1783 werden de tienden altijd door vennoten gepacht. Voorts valt het op dat dezelfde vennoten jaar na jaar blijven samenwerken. Henricus Landsteen werkt van 1783 tot 1786 samen met Christiaan Lemmens, en Claes Vandepoel en Arnold Liefsoens werken samen van 1782 tot 1786. Het valt ook op dat de meeste namen van jaar tot jaar terugkomen. Arnold Liefsoens en Henricus Landsteen zijn er bij van 1778 tot 1786, Christiaan Lemmens is er bij van 1782 tot 1786.

Enkel voor 1743 beschikken we over gegevens over de herkomst van al de pachters van de graantienden. In dat jaar werden vier van de zes gangen gepacht door inwoners van Berbroek, en twee door Henrick Schoofs van Spalbeek. Eén jaar is natuurlijk onvoldoende om algemene conclusies te trekken, maar het geeft toch aan dat de pacht van de tienden in dat jaar een zaak was voor mensen van het dorp zelf en uit de onmiddellijke omgeving.

Pachters van de graantienden

	Hoeve	Reijsbeeck	Geuskensheuf	Herkkant	Herlestraet	Zoelganck
1743	Jeroen	Henrick	Peeter	Henrick	Walter	Walter
	Haesevoets	Schoofs	Buys	Schoofs	Vandenvoort	Vandenvoort
	Berbroek	Spalbeek	Berbroek	Spalbeek	Berbroek	Berbroek
1777			?	Joannes	?	?
				Vliegen		
1778	Arnold	Arnold	Jan	Henricus		
	Liefsoens	Liefsoens	Vandebeek	Landsteen		
1779	Henricus	Henricus			Arnold	Arnold
	Landsteen	Landsteen			Liefsoens	Liefsoens
1780			Henricus Landsteen, Arnold Liefsoens, Claes Vandepoel			
1781	Arnold	Jan	Jan	Henricus		
	Liefsoens	Vandebeek	Maris	Landsteen		
1782	Christiaan	Gilis			Claes	Henricus
	Lemmens	Ponsaers			Vandepoel	Landsteen
		en Joannes			en Arnold	
		Vliegen			Liefsoens	

	Hoeve	Reijsbeeck	Geuskensheuf	Herkkant	Herlestraet	Zoelganck
1783			Jan	Henricus	Claes	Baltus
			Vandebeek	Landsteen	Vandepoel	Wijers en
			en Willem	en Christiaen	en Arnold	Johannes
			Gelders	Lemmens	Liefsoens	Carlens
1784	Jan	Claes	Baltus	Henricus		
	Vandebeek	Vandepoel	Wijers en	Landsteen en		
	en Willem	en Arnold	Johannes	Christiaen		
	Gelders	Liefsoens	Carlens	Lemmens		
1785	Johannes	Claes			Henricus	Johannes
	Maris	Vandepoel			Landsteen	Schoofs en
	en Gilis	en Arnold			en Christiaen	Johannes
	Ponsaerts	Liefsoens			Lemmens	Vandevooft
1786			Willem	Henricus	Claes	Claes
			Gelders en	Landsteen en	Vandepoel	Vandepoel
			Johannes	Christiaen	en Arnold	en Arnold
			Vandebeek	Lemmens	Liefsoens	Liefsoens
1787	?					

Voor de periode 1778-1783 beschikken we ook over gegevens over de verpachting van de hooitienden. Zij kwamen ook voor twee derden aan de abt toe, en voor één derde aan de pastoor. Tot in 1777 hadden zij respectievelijk twee derden en één derde van de hooitienden in heel het tiendengebied van Berbroek. De abt verpachtte zijn aandeel aan de hoogstbiedende, en de pastoor liet het zijne ophalen voor eigen gebruik. In de praktijk gaf het perceelsgewijs verdelen van het aandeel van de tiendenpachter van de abt en het aandeel van de pastoor geregeld aanleiding tot problemen. Om daar een einde aan te maken, werd het dorp met het oog op de inning van de hooitienden in drie gangen opgedeeld, die tegelijkertijd verpacht werden, en waarvan de opbrengst voor twee derdedelen aan de abt en één derdedeel aan de pastoor toekwam. De eerste gang werd de *Heikant* genoemd, en bevatte *al wat licht in den noorden van de straet van Kermpt op Herck*, de tweede gang heette de *Kermtgang*, en de derde de *Herkkant*. De hooitienden bevatten ook de graszaadtienden. Vanaf 1778 verpachtten de abt en de pastoor de drie gangen samen aan de meestbiedende. De pachters betaalden boven de geboden prijs nog een opgeld van 1 stuiver per gulden *voor den heer secretaris van den eerw. heer prelaet*. De verpachting van de hooitiende gebeurde einde mei, in 1783 was dat op 29 mei.

In 1778 werd de hooitiende aan drie verschillende pachters toegewezen. Arnoldus Liefsoens pachtte de *Heikant* voor 33 gulden, Johannes Vandebeek pachtte de *Kermtgang* voor 60 gulden en *eenen van Herck* pachtte voor 46 gulden de hooitienden van de *Herkkant*. In 1779 werd de hooitiende uit de hand verpacht aan Henricus Landsteen, voor een termijn van drie jaren, voor 140 gulden per jaar. Dezelfde pachter pachtte de hooitienden in 1782 voor dezelfde prijs. In 1783 werd de hooitiende weer per gang openbaar aan de meestbiedende uitgegeven. De *Heikant* werd voor 33 gulden verhuurd aan Willem Gelders en de *Kermtgang* en de *Herkkant* aan Johannes Vandebeek en Johannes Erkens voor 107 gulden.

Jaarlijkse opbrengst van de verpachte hooitienden

	Heikant	Kermtgang	Herkkant
1778	33	60	46
1779		140	
1780		140	
1781		140	
1782		140	
1783	33		107

Hoewel we voor wat de hooitienden betreft maar over gegevens voor zes jaren beschikken, valt het op dat de jaarlijkse pacht prijs stabiel bleef. In 1778 bedroeg hij 139 gulden voor de drie gangen, en daarna jaarlijks 140 gulden.

Tot slot bevat de omslag met documenten over de tienden in Berbroek enkele processtukken uit de jaren 1763-1764, over de houttienden. In september 1763 klaagde pastoor Peuskens voor de Loonse schepenbank van Lummen tegen Jan Custers, die dat jaar de tienden gepacht had van de abt. Custers was immers van mening dat hij recht had op een tiende van de mutsaarden die de pastoor gewonnen had van de houtwas op de grachten rond zijn land “den Grooten Akker”. Hij had er daarom 50 mutsaarden laden opladen. De pastoor verzette zich niet tegen het principe van de tiendenheffing op mutsaarden, maar hij was van oordeel dat de tienden in dit geval onterecht geïnd waren omdat zij niet uit een bos kwamen, maar uit een houtwal, die volgens hem vrij van tienden was. Bovendien kon hij aantonen dat in de jaren 1751 en 1757 het hout van diezelfde houtwal ook voor mutsaarden gekapt was, zonder dat de tiendenpachter daar een deel van opgeëist had. De pastoor bleef echter voorzichtig, en was beducht om de zaak op de spits te drijven. Hij beseftte goed dat de zaak in Sint-Truiden met argusogen gevolgd werd, en het leek hem geen goed idee om voor 50 mutsaarden in proces te treden met de abt. In plaats daarvan stelde hij op de zitting van de

Kadastrale kaart van Berbroek, omstreeks 1750 opgemaakt in opdracht van de gemeente: Rijksarchief Hasselt, Gemeentearchief van Berbroek. Overdracht 2008, nr. 1.

schepenbank van 22 maart 1764 voor het geschil voor te leggen aan Schoenaerts. Schoenaerts was de stadhouder en zaakbehartiger van de abt, en werd geacht als niemand anders op de hoogte te zijn van de rechten en bezittingen van de abt en van de abdij. De pastoor beloofde zich bij het besluit van Schoenaerts neer te leggen, als die zich tenminste wilde laten adviseren door twee *brave pachters* van Berbroek. En die *brave pachters*, die zou hij eerstdaags wel in zijn biechtstoel tegenkomen. Pasen was immers niet meer ver af.

Tekstuitgave

Verpachting van de graantienden in Berbroek, 1743: Rijksarchief Hasselt, Oud kerkarchief van Berbroek, nr. 11.

Conditien ende voorwaerden waer op den hooghweerdighen heere Amandus vander Eycken prelaet des vrij keyserlyck moenster ende heere der Rijxer stadt St. Truyden etcetera te saemen met den eerw. heer Jadoul pastoor van Berrebrouck ten meest biedende voor den aenstaenden oost 1743 sullen begeven henne groote graen thiende van Berrebrouck, verdeylt in ses differente gangen waarvan den eersten genaempt wordt die Hoeve, den tweeden die Reysbeeck, den derden die Herkandt, den vierden die Geskens heuft, den vijffden die Herlestraet ende den sesden die Zoel, alles gelijk de selve door die voorgaende thiendenaers sijn gecollecteert geworden, ende die heeren begeveren sijn competerende.

Eerst wordt dese thiende uytgegeven ten eyseren pacht, alleenelycke uytgenomen hagelslagh ende heyracht, ende wanneer de selve door hagelslagh oft heyracht, waervan ons Godt verhoeden wilt, merkelyck inden velde beschaedicht wierde, sal den inhoogere binnen vierentwintigh uren visitatie moeten versoecken en sal alsdan aen hem naer proportie der geledene schaede affslagh geschieden, des te verstaen dat door die heeren begeveren ten laste des aennemer personen hen des verstaende tot die visitatie sullen gedeputeert worden, aen wiens rapport dito aennemere sijn sal moeten hauden.

Den tweeden den inhoogere sal die penningen van sijnen inpacht tusschen dit ende kerssemisse naestkomende vrij, los inde liber moeten voldaan hebben, te weten twee derde deelen aen sijne hoogweerde binnen des selfs moenster ende het resterende derden deel aenden eerw. heer pastoor.

Drije den inhoogere sal boven den principaelen inpacht voor conditie geldt aendie heeren begeven aenstonts voor twee deelen aen sijne hoogweerde ende voor het derden deel aenden heer pastoor; van iederen ganck moeten betaelen vyffthien guldens brabant, ietem eenen gulden van iederen ganck voor die domestiecken van syne hoogweerde ende vier gulden brabant van iederen ganck aenden notaris voor vacatie, opstellen, ende hauden deser conditiens.

Vier niemandt en sal minder mogen hooghen als met vijff gulden te mael ende sal aenstonts den inhoogere moeten stellen goeden ende suffissanten borghe, welcken soo wel als den inpachters erven principal voor alles sal verbonden sijn, sonder eenige ordre oft discussie nochte eenige andere auxiliaire exceptiens te connen inspannen, sullende die heeren begeveren allen fouten ende gebreken soo tegens den eenen als den anderen met prompte ende parate executie op henne persoonen ende meubile goederen gelyck als voor prince taxen ende gabelen ende met eene simpele conde van vyfthien daghen totten sassyn aen henne immeubile goederen moghen verhaelen soo binnen als buyten vacantien ende ten allen tyde van suspensie wordende inhoogere ende sijnen borghe gehauden alst sy uydruckelyck in realisatie ende condemnatie volontair geconsenteert hadden.

Ende eyndelyck sullen die inhoogeren voors. thiende moeten invoorderen ende collecteren soo weyt ende breedt als de selve haer is uytspreydende in haere aude paelen, limiten ende possessie, sonder aen deselve te doen oft te laeten geschieden eenigh achterdeel waertegens die heeren begeveren bij desen wel expresselyck syn protesterende.

Op heden desen vyffthienden dagh julij van den jaere duysent seven hondert drye en viertigh alle voors. conditiens aen d'omstaenders voorghelesen ende stilswijgens geaccepteert synde, is tot den uytgeven geprocedeert als volgt:

Den ganck genaempt die hoeve is uytgehoeght ende verbleven aen Jeroen Haesevoets van Berrebrouck voor hondert sestigh gulden brabant ende heeft den heer pastoor van Berrebrouck sigh voor borghe gestelt super quibus stipulatum ter presentie van den eerw. heer Petrus Hannoset pastoor in Stevort ende sieur Christiaen Thoelen als getuyghen daer toe geroepen ende gebeden.

Den ganck genaemt die Rysbeeck is verbleven aen Henrick Schoofs van Spalbeeck voor ende om hondert tachtigh guldens brabant ende heeft sr. Christianus Thoelen van Stevort sigh conform die conditiens borghe gestelt, super quibus stipulatum ter presentie als voor. Den derden ganck genaemt den Herkkandt is verbleven aen voors. Henrick Schoofs voor twee hondert tachtigh guldens brabant, stellende sigh den eerw. heer Hannoset pastoor van Stevoort voorsijnen borge super quibus stipulatum ter presentie als voor.

Den vierden ganck ghenaemt die Geskens Heuft is verbleven aen Peeter Byns van Berrebrouck voor ende om hondert tachtigh guldens brabant ende Henrick Berden van Berrebrouck heeft hem voor sijnen borghe gestelt super quibus stipulatum ter presentie als voor:

Den vijffden genaemt die Herle straet is verbleven aen Walterus Vandenvoorts van Berrebrouck voor ende om twee hondert vyff guldens brabant ende heeft Jan Sardons sigh voor hem borge gestelt, super quibus stipulatum ter presentie als voor.

Den lesten ganck genaemt die Zoel is verbleven aenden selven Wolter Vandenvort voor ende om twee hondert vijffthien guldens brabant ende heeft Jan Sardons oock sigh voor

Rombout Nijssen & Barbara Vandionant

*hem borghe gestelt super quibus stipulatum ter presentie als voor; ende was d'originele
deses onderteeckent aldus*

Petrus Haimosset, pastor in Stevort testis,

Christiaen Thoelen testis,

ende van mij, quod attestor, Arn. Derwa notarius apostolicus et immatriculatus.

Adres van de auteurs:

Rijksarchief

Bampslaan 4

3500 Hasselt